

MAARE VALTONEN

Kauppa- ja tullikomitea talouselämän etuja ajamassa autonomian ajan alussa

Maare Valtonen tarkastelee talouselämän edustajien osallistumista ja vaikuttamista talouspoliittisissa päätöksentekoprosesseissa autonomian ajan ensivuosina. Esimerkkinä talouselämän edunvalvontatoiminnasta on vuonna 1811 asetettu kauppa- ja tullikomitea, jonka työskentelyyn osallistui parisenkymmentä merkittävintä rannikkokaupunkien kauppiasta ja laivanvarustajaa. Pyrkivätkö taloudelliset toimijat poliittiseen päätöksentekoon vaikuttamalla turvaamaan omat taloudelliset etunsa uudessa valtioliikossa tilanteessa?

■ Vuoden 1811 lopulla koolle kutsuttu kauppa- ja tullikomitea valmisteli Suomelle vuonna 1812 julkaistun kauppamanifestin.¹ Komitea tarjoaa hyvän tilaisuuden tutkia talouselämän vaikutusta talouspoliittisessa päätöksenteossa autonomian ajan alussa, sillä talouselämällä oli komiteassa vahva edustus ja kauppiaiden ja laivanvarustajien näkemykset pääsivät selkeästi esille sen työssä.

Artikkeli pyrkii selvittämään kuvaa talouselämän toimintaympäristöstä sekä talouselämän edustajien vaikutusmahdollisuuksista ajanjaksolla, jota on perinteisesti pidetty byrokraattisen ja hierarkkisen hallinnon aikakautena. Suomen ja Ruotsin vuosisataisen yhteyden katkeaminen ja Suomen liittäminen Venäjään vaikutti olennaisesti myös talouselämään ja sen toimintaedellytyksiin, sillä vallan vaihtumisen seurauksena esimerkiksi taloudelliseen lainsäädäntöön kohdistui muospaineita.

Muuttuneet olosuhteet edellyttivät uudenlaisia ratkaisuja tai sovellutuksia tullilaitokseen, tullivalvontaan ja -taksoihin sekä yleisimminkin talouslainsäädäntöön liittyneissä

kysymyksissä. Näitä asioita käsiteltiin ensin Porvoossa keväällä 1809 kokoontuneilla valtiopäivillä ja suuriruhtinaskunnan ylimmäksi keskushallintoelimeksi perustetussa hallituskonseljissa, vuodesta 1816 lähtien senaatissa. Lisäksi kaksi komiteaa pohti tullihallinnon järjestämiseen sekä ulkomaankauppaan ja merenkulkuun liittyviä asioita heti autonomian ajan alussa.²

Institutionaalinen muutos vaikutti myös talouselämän edustajien mahdollisuuksiin osallistua talouspoliittiseen päätöksentekoon ja siihen liittyneeseen keskusteluun. Tämä näkyi erityisen hyvin valtiopäivätoiminnassa, joka taukosi vuoden 1809 jälkeen useaksi vuosikymmeneksi. Tätä taustaa vasten katsottuna on tärkeää tarkastella muita vaikutusmahdollisuuksia, joita talouselämän edustajat käyttivät pyrkiessään vaikuttamaan talouspoliittiseen päätöksentekoon.

Vuonna 1811 asetettua kauppa- ja tullikomiteaa tarkasteltaessa lähdeaineistona käytetään komitean arkistoaineistoon sisältyviä talouselämän edustajien kirjoittamia lausuntoja, joissa käsitellään ulkomaankauppaan ja merenkulkuun liittyviä kysymyksiä.³ Lausuntojen avulla tarkastellaan

1. Komiteasta käytetään nimitystä kauppa- ja tullikomitea erotuksena toisesta autonomian ajan alussa toimineesta komiteasta, jonka toimialaan kuului tullilaitoksen järjestäminen. Komitea-käsitteen ongelmallisuudesta ks. Kaarlo Tuori (1983) *Valtionhallinnon sivuelinorganisaatiosta 1. Julkisoikeudellinen tutkimus komiteatyypisten elinten asemasta Suomen valtioorganisaatiossa 1. nide. Teoreettinen ja historiallinen tausta*, Vammala: Suomalainen lakimiesyhdistys, 165–171; Mirja Härkönen (1995) *Kansallisarkiston yleisluettelo osa V: Autonomian ajan komitea-arkistoja ja -aineistoja*, Helsinki: Kansallisarkisto, xi–xiii.

2. Komiteista esim. Gunnar Lindström (1905) *Suomen kaupasta Aleksanteri Isen aikana I. Järjestäytymisvuodet 1808–1812*, Helsinki: Osakeyhtiö Weilin & Göös Aktiebolaget, 117–159; Leo Harmaja (1920) *Suomen tullipoliittikka Venäjän vallan aikana. Edellinen osa: vuoteen 1859. Taloustieteellisiä tutkimuksia XXIV*, Porvoo: Kirjapaino-osakeyhtiö Sana, 88–116; Sakari Heikkinen (1994) *Suomeen ja maailmalle. Tullilaitoksen historia*, Helsinki: Tullihallitus, 136–156.

3. Kauppa- ja tullikomitean aineistoa säilytetään Kansallisarkistossa (tästä eteenpäin lyhennetty KA). Artikkelin tärkein alkuperäislähde on Valtiosihteerin viraston arkistokansio VSV 16 GG 1812. Aineistoa käytettäessä on tietenkin huomioitava, että esitetyt kannanotot saattoivat olla tarkoituksellisen kärjistettyjä tai vastaavasti hallinnon kritisointia vältteleviä. Kannanottojen taustalla vaikuttaneiden näkemysten tai motiivien

sitä, kuinka Suomen suuriruhtinaskunnan taloudellinen eliitti näki vuoden 1809 jälkeisen tilanteen ja kuinka taloudellisen toimintaympäristön muutoksiin suhtauduttiin. Huomiota kiinnitetään erityisesti siihen, millaisia ehdotuksia talouselämän edustajiksi valitut henkilöt tekivät Suomen taloudellisen kehityksen edistämiseksi ja millaisia perusteluja he käyttivät pyrkiessään ajamaan oman alansa etuja. Talouselämän kannanottoihin keskittyminen on perusteltua siksi, että etenkin autonomian ajan alun komiteoihin liittyvässä tutkimuksessa on usein painotettu nimenomaan virkamiesten näkemyksiä talouselämästä ja sen toimintaedellytyksistä.⁴

Lausuntojen perusteella talouselämän keskeiset huolenaiheet autonomian ensivuosina liittyivät talouseläinlainsäädännön ja tullipolitiikan uuteen suuntaan sekä liiketoiminnan kustannusten⁵ nousuun epävakaiden ja rauhottomien olosuhteiden takia. Lausunnoissa puututtiin näihin ulkomaankaupan ja laivanvarustuksen kannalta ongelmallisiksi koettuihin asioihin ja tuotiin esille myös epäkohtia, jotka oli havaittu käytännön toimissa. Suomalaiskauppiaille oli esimerkiksi tärkeää, että kauppa Ruotsin kanssa saisi jatkua, sillä suomalaistuotteilla oli ollut turvatut markkinat entisessä emämaassa. Huolestuneisuutta kauppiaskun-

vien selvittämisessä auttaisi esimerkiksi eri toimijoiden kirjeenvaihtoineistoon perehtyminen mutta työekonomisista syistä se on rajattu tämän artikkelin ulkopuolelle. Aineiston rajauksen takia artikkelissa käsitellään talouselämän edustajien vaikuttamisyrityksiä nimenomaan virallisia vaikutuskanavia pitkin eikä vaikuttamista henkilökohtaisten suhteiden kautta tarkastella lähemmin.

4. Huomio koskee erityisesti vanhempaa tutkimusta. Toisenlaisesta näkökulmasta esim. Juha-Antti Lamberg (1999) *Taloudelliset eturyhmät neuvotteluprosesseissa. Suomen kauppasopimuspolitiikka 1920- ja 1930-luvuilla. Bidrag till kännedom av Finlands natur och folk* 154, Saarijärvi:Gummerus Kirjapaino Oy.

5. Liiketoiminnan kustannuksista esim. Oliver E. Williamson (1985) *The Economic Institutions of Capitalism. Firms, Markets, Relational Contracting*, New York: Free Press. Ks. myös Juha-Antti Lamberg, Jari Ojala & Jari Eloranta (1997) 'Uusinstitutiotalismi ja taloushistoria. Kollektiivisen valinnan ja liiketoiminnan kustannusten problematiikka', teoksessa Juha-Antti Lamberg & Jari Ojala (toim.) *Uusi institutionaalinen taloushistoria. Jobdanto tutkimukseen*, Jyväskylä: Atena Kustannus Oy, 26–38.

nassa aiheutti etenkin se, että vuoden 1812 lopulla oli päättymässä Ruotsin ja Venäjän Haminan rauhansopimuksessa vuonna 1809 sopima järjestely, jonka mukaan suomalais-tuotteiden kauppa Ruotsiin oli saanut jatkua käytännössä kuin kotimaankauppana ilman tulleja valtiollisen eron jälkeenkin.⁶

Ruotsin ja Venäjän väliseen kaupankäyntiin liittyvien kysymysten ohella lisähaasteita kauppiaille aiheuttivat Venäjän ja ulkovaltojen väliset sopimukset. Venäjän liittolaiset olivat vaihdelleet Euroopan poliittisten suunnanmuutosten myötä, minkä seurauksena vihollisleiriin luettiin vuoroin Englanti, Ranska tai Tanska.⁷ Mannermaasulkemuksen liittolaisasetelmissä tapahtuneiden muutosten lisäksi suomalaiskauppiaita ja laivanvarustajia koettelivat levottomat olosuhteet Välimerellä, joka oli tärkeä erityisesti suolakaupan ja rahtipurjehduksen takia.⁸

Ruotsin valtio oli turvannut kauppiaidensa Välimeren-purjehduksen solmimalla erikoissopimuksia järjestelmällistä merirosvousta harjoittaneiden Pohjois-Afrikan barbaeskivaltioiden kanssa, mutta Venäjä ei ollut tehnyt vastaavanlaisia järjestelyjä. Tämän seurauksena Välimerelle uskaltaneet Venäjän lipun alla purjehtineet laivat

6. Haminan rauhansopimuksesta tarkemmin Harmaja (1920) 46–63; Kauko E. Joustela (1963) *Suomen Venäjän-kauppa autonomian ajan alkupuolisella v. 1809–1865. Historiallisia Tutkimuksia* 62, Lahti: Suomen historiallinen seura, 32–33.

7. Englantia vastaan suunnatussa mannermaasulkemuksessa Venäjä oli ensin Ranskan liittolainen Tanskan ja Ruotsin ollessa osa samaa rintamaa. Ranskan ryhtyessä ahdistelemaan Venäjää sotilaallisesti Englanti ja Ruotsi muuttuivat Venäjän liittolaisiksi Tanskan ja Ranskan pitäessä yhtä. Liittolaiskuvioiden takia Suomen merenkulkua uhkasivat vuoroin englantilaiset, tanskalaiset ja ranskalaiset. Poliittisesta tilanteesta esim. Päiviö Tommila (2008) *Suomen autonomian synty 1808–1819* (2. uudistettu painos), Helsinki: Edita Prima Oy, 12–20. Ulkomaan kaupan ja merenkulun kannalta Aulis J. Alanen (1950) *Pohjanlahden vapaasta purjehduksesta 1766–1808. Historiallinen Arkisto* 53, Helsinki: Suomen historiallinen seura, 98–101; Yrjö Kaukiainen (2008) *Ulos maailmaan! Suomalaisen merenkulun historia*, Hämeenlinna: SKS, 188–190.

8. Ks. myös Stefan Carlén (1997) *Staten som marknadens salt. En studie i institutionsbildning, kollektivt handlande och tidig välfärdspolitik på en strategisk varumarknad i övergången mellan merkantilism och liberalism 1720–1862. Acta Universitatis Stockholmiensis* 24, Edsbruk: Academytryck AB.

joutuivat alttiiksi kaappareiden hyökkäyksille.⁹

Talouselämän vaikutusmahdollisuudet

Komitealaitoksen juuret ulottuvat Ruotsin vallan aikaan ja komiteatyyppejä elimiä käytettiin erilaisissa tilapäisissä valmistelu-tehtävissä jo ennen 1600-luvun puoliväliä. Komiteat alkoivat kuitenkin vakiintua osaksi keskushallinnon toimintaa vasta 1660-luvulla. Vapauden ajalla komiteoiden määrä lisääntyi ja niihin kutsuttiin hallinnon ulkopuolisia henkilöitä tai vastaavasti heiltä pyydettiin lausuntoja komiteoiden alaan liittyvistä erityiskysymyksistä. Myös talouselämän edustajia kutsuttiin mukaan, mikäli käsiteltävinä oli elinkeinoja koskevia asioita.¹⁰

Autonomian ajan alussa komiteoita perustettiin erilaisia valmistelutehtäviä varten. Komiteoita asetettiin kuitenkin vähemmän kuin esimerkiksi Kustaa III:n ajalla tai vastaavasti myöhemmin Aleksanteri II:n kaudella. 1800-luvun alun komiteoiden tehtävät liittyivät usein Suomen Venäjään liittämisen aiheuttamiin ongelmiin eivätkä niinkään yhteiskunnallisiin uudistuksiin. Komiteoissa valmisteltiin esimerkiksi keskushallinnon organisoimiseen, suomalaisten tuomioistuinten toimivaltaan, Vanhan Suomen palauttamiseen, rahaolojen ja ulkomaankaupasuhteiden järjestämiseen sekä sotalaitoksen organisoimiseen liittyneitä asioita.¹¹

9. Keijo Korhonen (1963) *Suomen asiain komitea. Suomen korkeimman hallinnon järjestelyt ja toteuttaminen vuosina 1811–1826*, Historiallisia Tutkimuksia LXV, Helsinki: Suomen Historiallinen Seura, 246; Yrjö Kaukiainen (1993) *A History of Finnish Shipping*, London-New York: Routledge, 67–68. Laajemmin 1800-luvun alun tilanteesta esim. Yrjö Kaukiainen (2006) 'Foreign Trade and Transport', teoksessa Jari Ojala, Jari Eloranta & Jukka Jalava (toim.) *The Road to Prosperity. An Economic History of Finland*, Jyväskylä: Gummerus, 138–142; Kaukiainen (2008) 186–217; Jari Ojala (1997) 'Approaching Europe: The merchant networks between Finland and Europe during the eighteenth and nineteenth centuries', *European Review of Economic History* 1, 340–343; Jari Ojala (1999) *Tehokasta liiketoimintaa Pohjanmaan pikkukaupungeissa. Purjemerenkulun kannattavuus ja tuottavuus 1700–1800-luvulla*, *Bibliotheca Historica* 40, Helsinki: Suomen Historiallinen Seura, 258–268.

10. Komitealaitoksen kehityksestä 1600–1700-luvulla Tuori (1983) 151–172.

11. Tuori (1983) 195–197.

Vuonna 1811 perustetussa kauppaja- ja tullikomiteassa talouselämän vaikutus oli voimakas verrattuna muihin saman aikakauden komiteoihin. Talouselämän merkittävä roolia komiteassa selittää ainakin se, että kyseessä oli erityisasiantuntemusta vaativa aihepiiri, joka liittyi kiinteästi myös porvarissäädyn privilegioihin. Tavallisesti komiteat olivat kuitenkin virkamiesvaltaisia ja koostuivat usein pelkästään hallituskonseljin (senaatin) jäsenistä tai sen alaisuudessa olevien hallintoyksikköjen virkamiehistä.¹² Vaikka komitean työhön osallistuminen mahdollistikin suoran vaikuttamisen päätöksentekoon, komiteoiden merkitystä talouselämän edunvalvonnan kannalta ei ole syytä korostaa liikaa 1800-luvun alun osalta, sillä vain verrattain harvoille talouselämän edustajille tarjoutui mahdollisuus osallistua komiteatyöskentelyyn tai antaa lausuntoja komiteoiden käsittelemistä kysymyksistä.¹³ Tästä syystä on huomioitava myös muut vaikutusmahdollisuudet.

Ruotsissa vapauden ajan valtiopäivillä oli ollut tärkeä rooli talouselämän edustajien vaikutuskanavana.¹⁴ Suomesta Tukholmaan matkanneilla porvarissäädyn valtiopäiväedustajilla oli usein liikemiestausta ja heidän valtiopäivätyöskentelyään motivoi osallistua mahdollisuus osallistua omia taloudellisia etuja koskevaan talouspoliittiseen keskusteluun ja päätöksentekoon. Valtiopäivillä oli heille tärkeä merkitys myös liiketoiminnan kannalta keskeisen tiedon hankinnassa.¹⁵

12. Tuori (1983) 200.

13. Autonomian ajan alun komiteoista voi tässä yhteydessä mainita erityisesti 1840-luvulla toimineen metsälakikomitean, jonka esitystä kommentoi viranomaisen ohella useat kymmenet talouselämän edustajat. Komiteasta yksityiskohtaisesti J. T. Hanho (1915) *Tutkimuksia Suomen metsätalouden historiasta 19. vuosisadalla I: Sabateollisuudesta ja sabantuotteiden viennistä 1840- ja 1850-luvuilla*, Helsinki: Suomen metsänhoitoyhdistys, 36–64. Komiteasta talouselämän poliittisen vaikuttamisen näkökulmasta Maare Valtonen (2006) *Taloudellista politiikkaa. Liike-elämän poliittinen osallistuminen ja toiminta 1800-luvun alussa*, Suomen historian lisensiaatintyö Jyväskylän yliopistossa, 42–51.

14. Petri Karonen (2004) *Patruunat ja poliitikot. Yritysjohdajat taloudellisina ja poliittisina toimijoina Suomessa 1600–1920*, Tampere: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 83–106.

15. Karonen (2004) 106–119.

Valtiopäiväperinne jatkui uuden hallitsijan suojeluksessa ensimmäisten valtiopäivien kokoontuessa Porvoossa 1809.¹⁶ Jatkuvuudesta huolimatta talouselämän ja hallinnon välinen vuorovaikutus rakentui kuitenkin erilaiselle perustalle kuin Ruotsin vallan aikana.¹⁷ Konkreettisesti muutos näkyi esimerkiksi siinä, että länsirannikon laivanvarustajat ja kauppiat, joilla oli perinteisesti ollut hyvät yhteydet Tukholmaan, etäännyivät päätöksenteon ytimestä päätösvallan siirtyessä Tukholmasta Turkuun (myöhemmin Helsinkiin) ja Pietariin.¹⁸

Porvoon valtiopäivillä keskusteltiin myös talouselämään liittyvistä kysymyksistä ja säätyjen privilegioista, joista erityisesti porvarissäädyn edustajat olivat huolestuneita. Porvarissäädyssä nähtiin tärkeäksi säilyttää ruotsalainen lainsäädäntö, jonka avulla voitiin turvata muun muassa ulkomaankaupan harjoittamista ja laivanvarustusta koskevat privilegiot.¹⁹ Sääty painotti etenkin ruotsa-

16. Valtiopäivien valmistelusta ja merkityksestä esim. Tommila (2008) 59–75. Tosin Porvoossa säätyjen edustus oli vajavaista, sillä osa säätyjen edustajista ei ollut ollenkaan läsnä tai oli paikalla vain osan ajasta Ruotsissa samaan aikaan järjestettyjen valtiopäivien takia. Ks. esim. *Osmo Jussila* (2004) Suomen suuriruhtinaskunta 1809–1917, Juva: WS Bookwell Oy, 72–73.

17. Jatkuvuutta keskushallinnossa edusti esimerkiksi kollegiaalisuus ja lääninhallinto. Suomen keskushallinnon suunnittelutyöstä, järjestämisestä ja toiminnasta 1800-luvulla esim. K. W. Rauhala (1915) *Keisarillinen Suomen senaatti 1809–1909. Edellinen osa, vuodet 1809–1859*, Helsinki: Otava; Korhonen (1963); Seppo Tiihonen & Paula Tiihonen (1984), *Suomen hallintohistoria* (toinen korjattu painos), Helsinki; Markku Tyynilä (1992) *Senaatti. Tutkimus hallintokonselji-senaatista 1809–1918. Hallintohistoriallisia tutkimuksia* 5, Helsinki: VAPK-kustannus; Raimo Savolainen (1996), *Keskusvirastolinnakkeista virastoarmetjaksi. Senaatin ja valtioneuvoston alainen keskushallinto Suomessa 1809–1995. Hallintohistoriallisia tutkimuksia* 22, Helsinki: Oy Edita Ab; Lars Westerlund (1993) *Länsförvaltning. Landsbövdingarna, regeringsmakten och politiken i Finland åren 1809–1992. Hallintohistoriallisia tutkimuksia* 8, Helsingfors: Tryckericentralen.

18. Jari Ojala (1996) *Tuhannen purjelaiivan kaupunki. Kokkolan purjemerenkulun historia*, Jyväskylä: Gummerus, 76.

19. Porvarissäädyn esityksistä Porvoon valtiopäivillä Sigurd Nordenstreng (1920) *Porvarissäädyn historia Suomen valtiopäivillä 1809–1906*, Helsinki: Otava, 45–48; Harmaja (1920) 26–35; Aimo Halila (1962) Suomen kansanedustuksen vaiheet 1850-luvun puoliväliin, II Porvoon valtiopäivät ja autonomian aika, teoksessa Olavi Salermo et. al. (toim.) *Suomen kansanedustalaitoksen historia I*, Helsinki: Valtioneuvoston kirjapaino, 527–541; Jukka Kekkonen (1987) *Merkantilismista*

laisen purjehdussäännön merkitystä ulkomaan kaupalle. Vuonna 1724 vahvistettu tuoteplakaatti ja sen selitys (1726) antoivat oman maan kauppiaille suojaa ulkomaisten kilpailua vastaan, sillä niiden mukaan ulkomaisilla aluksilla ei saanut tuoda maahan muita kuin kyseisen maan tai sen siirtomaan tuotteita.²⁰ Myös aatelissäätyä huolestuttivat taloudelliset kysymykset, sillä olihan osalla säädyn edustajista läheisiä kytköksiä talouselämään ja erityisesti rautateollisuuteen. Rautateollisuuden toimintaedellytyksistä kannettiin huolta, koska suomalaiset rautaruukit olivat riippuvaisia ruotsalaisesta malmosta ja takkiraudasta. Niiden tuonnin haluttiin jatkuvan Ruotsista entiseen tapaan.²¹

Valtiopäivillä säädetyt eivät kuitenkaan esittäneet radikaaleja merkantilistisen järjestelmän uudistamisvaatimuksia vaan ne pitäytyivät puolustusasemissa pyrkien turvaamaan entiset etunsa.²² Porvarissäädyn edustajana ollut Ruotsin Itä-Intian kauppakompanian entinen superkargööri, sittemmin kotiseudulleen Suomeen palannut kauppias-laivanvarustaja Petter Johan Bladh tiivistä valtiopäivien tunnelmia ja säätynsä pyrkimyksiä lausuessaan, että epävarmana aikana tärkeintä oli ”omien erioikeuksien pyhyys”.²³

Kun vuoden 1809 jälkeen säädetyt kutsuttiin koolle seuraavan kerran vasta vuonna 1863, jäivät myös talouselämän edustajat ilman tätä vaikutuskanavaa. Toisaalta valtiopäivätyöskentelyn keskeytyminen oli edullista tiettyjen ryhmien kannalta: esimerkiksi laivanvarustajat hyötyivät, kun vaatimukset merenkulun vapauttamisesta talonpoikaispurjehduksen osalta eivät toteutuneet.²⁴ Tämä niin kutsuttu valtioyon aika ei

liberalismiin. Oikeushistoriallinen tutkimus elinkeinovapauden syntytaustasta Suomessa vuosina 1855–1879, Vammala: Suomalainen lakimiesyhdistys, 23–24; Heikkinen (1994) 133–136.

20. Tuoteplakaatista esim. Ojala (1996) 65–66; Carlén (1997) 248–270.

21. Harmaja (1920) 39–40. Rautateollisuudesta 1800-luvun alussa Eevert Laine (1950), *Suomen vuoroitomi 1809–1884. Historiallisia Tutkimuksia* XXXI 1, Helsinki: Suomen Historiallinen Seura, 52–89.

22. Esim. Nordenstreng (1920) 45–47; Halila (1962) 486; Kekkonen (1987) 23–24.

23. Halila (1962) 498–499.

24. Ojala (1999) 258.

kuitenkaan merkinnyt sitä, että talouselämän edustajat olisivat jääneet täysin ilman mahdollisuuksia etujensa valvontaan.

Ruotsin ajalla usein käytetty vaikutus- tai painostamistapa oli ollut hallitsijalle osoitetut erilaiset kirjelmät, anomukset ja valitukset, joilla haluttiin kiinnittää valtaa pitävien huomio alamaisten huolenaiheisiin.²⁵ Anomuksia ja valituksia käytettiin aktiivisesti pyrittäessä vaikuttamaan päätöksentekijöihin myös autonomisessa Suomessa, mistä kertoo esimerkiksi senaatin talousosaston anomusdiaarit. Niihin kirjattujen tietojen perusteella talouselämän edustajat – yksittäiset liikemiehet ja erilaiset intressiryhmät – hyödynsivät tätä vaikutusmahdollisuutta hallituskonseljin perustamisesta lähtien. Talouselämän anomukset ja valitukset liittyivät esimerkiksi tulleihin, veroihin ja muihin maksuihin sekä infrastruktuuriin ja privilegioihin.²⁶

Kauppiain vahva edustus

Lähemmän tarkastelun kohteeksi valitun kauppaja- ja tullikomitean toiminta liittyi Venäjällä vuoden 1810 lopussa julkaistuun uuteen tullitaksaan ja kauppamanifestiin, joka hallitsijan määräyksestä oli sovellettava myös Suomeen.²⁷ Asian valmistelu annettiin valtiovarainoimituskunnan päällikön Eric Tulindbergin hoidettavaksi. Tulindberg laati konseljille lausunnon, jossa hän kannatti merkantilistisen järjestelmän tukipilareiden säilyttämistä. Keskeisin muutosehdotus venäläiseen kauppamanifestiin oli tuoteplakaatin ja täysvapauserjestelmän säilyttäminen Suomessa. Samoin kaupunkien tapuli-

oikeudet, entiset merenkulkumaksut ja tietyt Ruotsin ajan säädökset oli pidettävä voimassa.²⁸

Hallituskonselji muotoili lausunnon pohjalta oman esityksensä. Koska esitys olisi muuttanut huomattavasti venäläistä kauppamanifestia, hallitsija pyysi vielä Venäjän raha-asiainministeri D. A. Gurjevilta kannanottoa asiasta. Gurjev ei tuntenut ruotsalaista talouslainsäädäntöä, minkä takia hän ei katsonut voivansa kommentoida sitä yksityiskohtaisesti. Sen sijaan hän keskittyi Suomen laivanrakennuksen ja merenkulun tullietuihin eli edellä mainittuun täysvapauserjestelmään, jonka hän näki haitallisena Venäjän muiden Itämeren satamakaupunkien kannalta.²⁹

Asian käsittely eteni hallinnossa raha-asiainministeri Gurjevin lausunnon jälkeen ja hallituskonseljin toimesta asetettiin vuoden 1811 joulukuussa professori G. E. von Haartmanin johtama komitea pohtimaan kauppaja- ja tullilajien järjestämistä. Komitean jäseniksi kutsuttiin professori, ritari Gustaf Gadolin, kauppaneuvokset Kristian Trapp ja Jean Tjaeder, majuri Johan Ludvig Escholin sekä kauppiat Nils John ja Mathias Augustin.³⁰ Lisäksi rannikkokaupunkien vaikutusvaltaisilta kauppaneuvoksilta ja kauppiailta pyydettiin lausuntoja siitä, millaiset järjestelyt olisivat vallinneessa tilanteessa edullisimmat Suomen talouden kannalta.³¹ Oman kantansa saivat esittää loviisalaiset Pehr Unonius ja Jacob Holmsten,

28. Tulindbergillä oli keskeinen rooli toisessakin autonomian ajan alussa asetetussa komiteassa. Hän toimi puheenjohtajana syksyllä 1809 perustetussa tullilaitoksen uudelleenjärjestämiskomiteassa. Kolmen virkamiesten komitea sai mietintönsä valmiiksi seuraavana vuonna. Komitea keskittyi sille annetun ohjesäännön mukaisesti tullilaitoksen käytännön järjestelyihin, mutta se otti kantaa myös talouskysymyksiin. Käytännössä komitea vastusti merkantilistisen kauppapolitiikan peruseriaatteita. Esitykset eivät saaneet hallituskonseljin tukea. Konselji kannatti myös toisenlaista organisaattiorakennetta tullihallinnolle. Hallitsija teki päätöksen tullihallinnon järjestämisestä v. 1812. Päättöjohtokunta perustettiin samana vuonna. Lindström (1905) 97–116; Heikkinen (1994) 136–144.

29. Esim. Lindström (1905) 117–129; Harmaja (1920) 74–87; Joustela (1963) 36–37; Heikkinen (1994), 154.

30. Escholin ei lopulta osallistunut komitean työhön.

31. Hallituskonseljin talousosaston mikrofilmatut pöytäkirja 28.12.1811 (JyMa). Ks. myös Lindström (1905) 128; Heikkinen (1994) 154–156.

25. Talouselämän edustajien vaikutusmahdollisuuksista 1700-luvulla esim. Markku Kuisma (1983) *Kauppasabojen perustaminen Suomessa 1700-luvulla (1721–1772). Tutkimus päätöksentekoprosessista. Bidrag till kännedom av Finlands natur och folk*, Helsinki: Finska Vetenskaps-Societen – Suomen Tiedeseura. Ks. myös Karonen (2004). Kauppiain ja laivanvarustajien osalta 1800-luvun alussa Ojala (1999) 258–259.

26. Lähteenä on käytetty hallituskonseljin/senaatin talousosaston mikrofilmattuja anomusdiaareja vuosilta 1809–1892 (Jyväskylä maakunta-arkisto, JyMa). Tutkin talouselämän edustajien tekemiä anomuksia ja valituksia poliittisen vaikuttamisen muotoina autonomian ajan alun Suomessa valmisteilla olevassa väitöstudiumuksessani.

27. Tullitaksan ja kauppamanifestin poliittisista ulottuvuuksista Lindström (1905) 117–120.

porvoolaiset Erik ja Johan Solitander, Helsinkiä edustivat Henrik Jacob Govenius, Lars Sederholm, Jakob Wendelius, Eric Borgström ja Pehr Heidenstrauch, Tammissaarta kaupungin varakkain kauppias Carl Hultman. Lisäksi kutsun saivat Johan Ascholin Porista, Pehr Malm Pietarsaaresta, vaasalaiset Herman Höckert ja Abraham Wasastierna (ennen aatelointia Falander), kokkolalaiskaksikko kauppaneuvos Jan Kyntzell³² ja Joachim Donner sekä oululaiskauppiat Carl Magnus Engman ja Zachris Wacklin.³³ Lisäksi Porvoon valtiopäiville osallistunut Petter Johan Bladh kirjoitti asiasta lausunnon.³⁴

Hallituskonseljin nimeämät henkilöt edustivat kauppiaskunnan vaurainta ja vaikutusvaltaisinta osaa, jonka intressit olivat hyvinkin yhtenevät liiketoimista johtuen. Tosin kaikki eivät keskittyneet vain ulkomaankauppaan ja laivanvarustukseen vaan osalla oli sitoumuksia muillakin aloilla.³⁵ Talouselämän edustajia sitoivat toisiinsa myös erilaiset verkostot. Vaikka monien vanhojen porvarissukujen sukujuuret väitkin ulkomaille, olivat suomalaisten kaup-

pahuoneiden väliset yhteydet yleensä läheisiä liikekumppanuuksien ja sukulaissuhteiden ansiosta.³⁶

Laajojen verkostojen ohella vaikutusvaltaa lisäsi varallisuus, joka usein keskittyi tietyille suvuille. Monien kauppiaiden taustalla oli kauppahuone, jonka varallisuus oli karttunut jo 1700-luvun hyvien suhdanteiden aikana. Suhdanteiden lisäksi esimerkiksi pohjalaisia kauppiaita oli hyödyttänyt Pohjanlahden kauppapakon purkaneen tapulivapauden (1765) myötä Pohjanmaan rannikkokaupungeissa vilkastunut ulkomaankauppa. Tapulivapaus salli omien tuotteiden myynnin suoraan ulkomaille, minkä lisäksi suomalaisalusten oli mahdollista osallistua tuottaviin rahtikuljetuksiin kansainvälisillä vesillä.³⁷

Suomalaisvarustajat ja -kauppiat saivat nauttia menestyksestä edelleen 1700-luvun lopulla, jolloin näkymät olivat hyvät Yhdysvaltain itsenäisyystaistelun nostaessa suhdanteita Euroopassa. Tosin vuosisadan vaihteessa epävakaa poliittinen ilmapiiri alkoi synkistää taloudellisia näkymiä.³⁸ Vaikka epävarmoissa oloissa liiketoiminnan riskit olivat suuret, saattoi liiketoimien onnistuminen tuottaa huomattavat voitot ja osa suomalaiskauppiasta menestyikin hyvin myös vuosien 1792–1815 sotien aikana.³⁹

32. Kyntzell ei osallistunut lausunnon kirjoittamiseen. Donnerin lausunto, VSV 16 GG 1812 (KA).

33. Niemien kirjoitusasu vaihtelee alkuperäislähteissä. Kirjoitusasun tarkastamisessa on käytetty Kansallisbiografia-tietokantaa (<http://www.kansallisbiografia.fi/kb/>) ja artikkelissa mainittua kirjallisuutta.

34. Petter Johan Bladh (1746–1816) toimi usein asian tuntija talousasioissa. Tosin Ruotsin Itä-Intian kauppakomppanian palveluksessa vaurastuneen Bladhin oma talous oli epävarmalla pohjalla 1810-luvun alussa huonojen suhdanteiden ja epäonnisten liiketoimien takia. Taloudellista alamäkeä vauhditti osaltaan venäläisen sotajoukon Suomen sodan aikana tekemät tuhot Bladhin Kaskisissa sijainneella tilalla. Bladh oli myös merkittävä poliittinen toimija ja osallistui valtiopäiville jo Ruotsin vallan aikana. Hänet valittiin hallituskonseljin jäseneksi vuonna 1809, mutta hän kieltäytyi vedoten taloudellisiin vaikeuksiinsa. Karonen (2004) 210–215. Ks. myös artikkeli Bladh, Pietari Juhana (1927), teoksessa Kaarlo Blomstedt et. al. (toim.) *Kansallinen Elämänkerrasto I*, Porvoo: Werner Söderström Osakeyhtiö, 262–265.

35. Osalla kauppiasta oli omistuksia muun muassa sahoista sekä tupakka- ja sokeriruukeista. Esimerkiksi Wasastiernan liiketoiminta oli erityisen laaja-alaista. Karonen (2004) 186–207. Kauppahuoneiden monialaisuudesta Ojala (1999) 109, 116–125; Mika Kallioinen (2003) *Verkostoitu tieto. Informaatio ja ulkomaiset markkinat Dablströmin kauppahuoneen liiketoiminnassa 1800-luvulla. Historiallisia Tutkimuksia* 215, Helsinki: SKS, 34–39.

36. Esimerkiksi Kokkolan Donnereilla ja Pietarsaaren Malmeilla oli laajat verkostot, joita hyödynnettiin liiketoimissa. Ks. myös Sylvi Möller (1970) *Kokkolan kaupungin historia III. Ajanjakso 1808–1878*, Porvoo: Werner Söderström Osakeyhtiö, 94–96; Ojala (1996) 186–225.

37. Pohjanlahden kaupunkien kauppaa säädelleistä kauppapakosta ja siihen liittyneistä valtiopäiväkeskusteluista esim. Pentti Virrankoski (1986) *Anders Chydenius. Demokraattinen poliittikko valituksen vuosisadalla*, Juva: WSOY, 109–115, 163–167. Tapulivapauden seurauksena suomalaisista kaupungeista Pori, Vaasa, Kokkola ja Oulu saivat aktiiviset tapulioikeudet (toisin sanoen ne saivat oikeuden käydä kauppaa ulkomaiden satamissa). Kristiinankaupunki, Uusikaarlepyy, Pietarsaari ja Raahen saivat luvan käydä ulkomaankauppaa käyttäen edellä mainittuja kaupunkeja lastauspaikkoinaan. Ks. myös Alanen (1950).

38. Kaukiainen (1993) 55–58; Ojala (1996) 68–75. Merenkulun merkityksestä aikakaudella esim. Kaukiainen (2008) 177–185.

39. Merenkulun kannattavuudesta vuosina 1792–1815 Ojala (1999) 102–109. Ojalan mukaan pohjalaiskauppahuoneet vaurastuivat vallankumoussotien kaudella rahtikuljetusten tuottaessa hyvin ja tervan hinnan ollessa korkealla. Sotien jälkeen näkymät heikkenivät

Talouselämä tavoittelee vakautta

Talouselämän edustajia pyydettiin toimittamaan lausuntonsa komitean käsittelemistä kysymyksistä hallituskonseljille tammikuun 1812 loppuun mennessä. Kiireisestä aikataulusta huolimatta osa lausunnoista oli perusteellisesti laadittuja kannanottoja Suomen tulli- ja kauppaloista. Talouselämän edustajat pohjasivat lausuntonsa omiin kokemuksiinsa ja perustelivat argumenttejaan omilla havainnoillaan, sillä olihan monilla pitkä kokemus taloudellisesta toiminnasta sekä vahvoja mielipiteitä siitä, miten asiat pitäisi järjestää uudessa tilanteessa.

Kauppiaat, jotka vuosien 1808–09 tapahtumien jälkimyllerryksessä pelkäsivät omien liiketoimiensa ajautuvan karikoihin keisarillisen Venäjän luotsauksessa, käyttivät tilaisuutta hyväkseen ja pyrkivät tuomaan hallinnon edustajien tietoisuuteen keskeisimmät huolenaiheensa. Liiketoimiensa ja taloudellisten etujensa takia heillä oli selkeä motivaatio pyrkiä vaikuttamaan talouspoliittiseen päätöksentekoon. Se, että komitean käsittelemillä asioilla oli suora vaikutus heidän omien liiketoimien tulevaisuuden näkymiin, kannusti heitä hankkimaan tietoa lainsäädännön yksityiskohdista ja poliittisen järjestelmän toiminnasta sekä käyttämään tätä tietämystä argumentoinnin tukena.

Talouselämän edustajien kirjoittamien lausuntojen yhteinen piirre on oman elinkeinon aseman korostaminen sekä pyrkimys varmistaa sille jatkossakin valtion tuki. Lausuntoja kirjoittaneiden tavoitteena oli säilyttää ruotsalainen taloudellinen lainsäädäntö voimassa ja varmistaa, ettei liiketoimien jatkuvuus vaarantuisi tulevaisuudessa. Ruotsin talouslainsäädännön suojaamina vaurastuneille suomalaiskauppiaille ja -laivanvarustajille oli ollut tärkeää, että ruotsalainen lainsäädäntö jäisi voimaan, sillä Venäjällä ei ollut vastaavanlaista lainsäädäntöä kuin Ruotsilla. Myös Venäjän oma kauppalaivasto oli pieni ja kauppamerenkulku vaatimatonta 1800-luvun alussa. Ulkomaankaupan harjoittaminen olikin pääosin ulkomaalaisten vastuulla.⁴⁰

Sen sijaan Ruotsin valtio oli turvannut tehokkaasti oman maan kauppiaiden varallisuus oikeudet ja lisäksi se oli edistänyt ta-

loudellista toimintaa muun muassa kauppasopimusten, konsuli- ja saattuepalveluiden avulla.⁴¹ Tukitoimien taustalla vaikutti ajatus merenkulun keskeisestä asemasta merkantilistisessä järjestelmässä. Merkantilististen periaatteiden mukaan oman kauppalaivaston kehittämisellä oli tärkeä osa kannattavan ulkomaankaupan harjoittamisessa. Merkantilismin sävyttämä ajattelutapa oli voimissaan vielä 1800-luvun alussa ja se määritteli osaltaan talouspoliittisen päätöksenteon suuntaviivoja.⁴²

Lainsäädäntöön liittyneiden esitysten ohella lausunnoissa esitettiin hyvinkin konkreettisia vaatimuksia ja taloudellisen olosuhteiden parannusehdotuksia. Se, että alunperin Haminan rauhassa sovittu Suomen ja Ruotsin väliseen kaupankäyntiin liittynyt järjestely oli päättymässä, huolestutti kauppiaskuntaa. Erityisesti Pohjanmaan rannikon kauppiaat muistuttivat, että Ruotsin markkinat olivat tärkeät nimenomaan suomalaisten metsätuotteiden ja elintarvikkeiden kannalta.⁴³ Laivanrakennuksen etujen mukaista taas oli saada Ruotsista edelleen rautaa ja rautatuotteita kotimaisten rautaruukkien kärsiessä laadukkaan raaka-aineen vähäisyydestä.⁴⁴

Tämänkaltaisia esityksiä ja vaatimuksia perusteltiin usein kahdella tavalla: toisaalta pyrittiin osoittamaan, että juuri ulkomaankaupalle ja laivanvarustukselle osoitettu erityishuomio tuottaisi vaurautta ja hyvin-

kuljetuskaluston ylikapasiteetin takia ja tervan kysynnän tyrehtyessä.

40. Kustaa Hautala (1971) 'From the Black Sea to the Atlantic: Finnish Merchant Shipping in the late Nineteenth Century', *Scandinavian Economic History Review* 1, 17–18; Kaukiainen (1993) 59–60; Kalevi Aho (2005) *From Sugar Triangle to Cotton Triangle. Trade and Shipping between America and Baltic Russia, 1783–1860*, *Jyväskylä Studies in Humanities* 38, Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 45–49.

41. Esim. Ojala (1999) 251–252, 261–268. Ks. myös Leos Müller (2004) *Consuls, Corsairs, and Commerce. The Swedish Consular Service and Long-distance Shipping, 1720–1815*, Uppsala: Acta Universitatis Upsalensis.

42. Ojala (1999) 251–268.

43. Esimerkiksi Donnerin ja Bladhin lausunnot. Ks. myös vaasalaisten ja helsinkiläisten kauppiaiden lausunnot, VSV 16 GG 1812 (KA).

44. Esimerkiksi Bladh ja Donner argumentoivat raudan tuontioikeuksien puolesta. Donnerin liiketoimien osalta katso myös Möller (1970) 176.

vointia, toisaalta taas maalailtiin uhkakuvia taloudellisesta perikadosta, mikäli valtio ei pystyisi takaamaan elinkeinonharjoittamiselle entisenlaisia toimintaedellytyksiä. Kauppiaat korostivat taloudellisen toiminnan lamaan tullen aiheuttavan negatiivisia seurauksia yhteiskunnan hyvinvoinnille ja lisäsivät sanomansa painoarvoa tuomalla esille elinkeinonsa sen hetkiset vaikeudet.

Talouselämän edustajat painottivat etenkin poliittisen tilanteen aiheuttaneen hankaluuksia liiketoimien harjoittamiselle. Ranskan vallankumoussodat vuosisadan vaihteen molemmin puolin olivat vaikeuttaneet merenkulkua ja kauppaa Euroopassa ja kansainvälisen politiikan seuraukset tuntuivat konkreettisina Suomenkin kohdalla. Esivallan huomio pyrittiin kiinnittämään kauppiaiden ahdinkoon tuomalla esille suomalaisalusten joutuneen niin englantilaisten, tanskalaisten kuin ranskalaistenkin ahdisteleiksi jo Itämeren alueella.⁴⁵ Luonnollisesti rauhalliset olot ja vakaus nähtiin Suomen suuriruhtinaskunnan taloudellisen kehittymisen takeina.

Kauppiaat kiinnittävät myös erityistä huomiota toimiin, joilla voitiin luoda turvalliset olosuhteet Välimerelle. Turvallinen purjehdus Välimeren tärkeisiin satamiin edellytti arabiaksi kirjoitettua passia eli eräänlaisia todistuksia, jotka olivat Ruotsin ajalla suojanneet ruotsalaislaivoja, tai vastaavasti saattueita turvaamaan kauppalaivoja Afrikan rannikolta käsin operoivien merirosvojen varalta.⁴⁶ Hallitsijan toivottiin ryhtyvän toimiin olosuhteiden parantamiseksi ja turvaavan kauppaolosuhteet Välimeren alueella.

Valtio talouselämän tukijana

Kauppiaiden puolustaessa Ruotsin aikaista talouslainsäädäntöä sekä valtion kauppaa ja merenkulkua tukevia toimia keskeiselle sijalle nousi tuoteplakaatti, joka oli suosinut oman maan aluksia ja kauppiaita. Kauppiaat pitivät tiukasti kiinni myös täysvapaudesta, jonka perusteella oman maan alukset saivat erilaisia helpotuksia tullimaksuista.

Raha-asiaiministeri Gurjevin edellä mainittu lausunto sai osakseen runsasta kritiikkiä ja lausunnoissa oiottiin ja täydennettiin

Gurjevin käsityksiä ruotsalaisesta lainsäädännöstä. Hallinnon edustajan näkemysten eroaminen talouselämän käsityksistä kirjoittikin useimmiten kärjistetyimmät kommentit. Esimerkiksi perusteellisen lausunnon kirjoittanut superkargööri Bladh julisti heti ensimmäiselle kynänvedollaan ministerillä olleen väärän käsityksen täysvapaan ja puolivapaan tullin eroista. Muutkin kauppiaat esittivät kriittisiä huomautuksia Gurjevin kannanotoista.⁴⁷ Hyökkäykset Gurjevin näkemyksiä vastaan aiheutuivat siitä, ettei ministeri tuntenut riittävästi ruotsalaista lainsäädäntöä sekä siitä, että hän oli pohjannut näkemyksensä aiemmin mainittuun Tulindbergin lausuntoon, jossa oli myös virheellisyyksiä tullimaksujen osalta.⁴⁸

Kauppiaista etenkin Bladh ja Donner argumentoivat voimakkain sanakääntein valtion ulkomaankauppaa ja laivanvarustusta tukevien toimien puolesta. He eivät tyytyneet vain kauppiasluokan etujen säilyttämiseen vaan vaativat niiden laajentamista entisestään.⁴⁹ Vaatimuksia esitettäessä tukeuduttiin usein Aleksanteri I:n antamiin lupauksiin entisten olojen säilyttämisestä, minkä lisäksi viitattiin porvarissäädyn Porvoo valtiopäivillä tekemiin esityksiin. Vaikka lausunnoissa tietoisesti vahvistettiin kuvaa Venäjän keisarista hyväntahtoisena ja kansanparasta ajattelevana tahona, asetettiin hallitsija ristiriitaiseen valoon vertaamalla tätä Ruotsin kuninkaaseen. Ruotsin kruunu tai yleisemminkin ruotsalainen tapa hallita nostettiin monissa kohdin malliksi, joka oli toimillaan esimerkillisesti tukenut suomalaisen talouselämän tarpeita ja edesautannut sen kehitystä.

Samalla tavoin tehtiin vertailuja muihin taloudellisesti menestyneisiin ulkomaalaisiin ja haettiin tukea omille argumenteille näiden kannustavien esimerkkien voimasta. Lisäksi lausunnoissa viitattiin muiden maiden käytänteisiin tullikysymysten kohdalla. Esimerkiksi Donner piti tullimaksujen kohdalla mallina Englantia ja Hollantia, jotka suosivat alhaisemmilla tulli- ja satamamaksuilla omassa maassa rakennettuja laivoja ja oman maan kauppiaita.⁵⁰ Tärkeäksi nousi vaatimus siitä, että ulkomaalaisten ei sallitaisi hyötyvän suomalaisten kustannuksella

ja se, että omaa kauppaa piti suojella ulkomaalaisten ”loukkauksilta”.⁵¹ Tähän liittyi hyvinkin pitkälle menneitä tulkintoja siitä, miten suomalaisten harjoittamaa kauppaa ja merenkulkua voitaisiin tukea ja mitä hallinnon pitäisi asian eteen tehdä.

Pyrkiessään säilyttämään itselleen edullisen tullitason kauppiat myös korostivat olevan yleisesti tiedossa, etteivät korkeat tullimaksut olleet valtion kannalta hyvä asia. Korkeiden tullimaksujen esitettiin vähentävän kulutusta sekä houkuttelevan ihmisiä epärehellisyyteen ja salakuljetukseen, jolloin valtion saamat tullitulot itse asiassa vähentyisivät.⁵² Puolustaessaan Ruotsin ajalla omaksuttuja toimintatapoja ja käytänteitä, kauppiat vetosivat myös siihen, että tehokas valvonta ja kontrolli takasivat, ettei väärinkäytöksiä tapahtuisi eikä esimerkiksi täysvapauteen liittyviä tullietuja myönnettäisi sellaisille, jotka eivät ole niihin oikeutettuja.⁵³

Talouselämän kannanotoissa kiinnostavaa on myös sellaisten kustannusten huomioiminen, joita ei voinut mitata suoraan rahassa. Esimerkiksi Bladh huomioi liiketoiminnan kustannuksia nostaviksi tekijöiksi liikeverkostojen luomiseen liittyneet kustannukset. Bladhin käyttämässä vertauksessa kauppa oli kuin vuolas virta, joka seurasi kerran löytämänsä uomaa: kauppiat menettelivät samalla tavoin seuraten tuttuja uria. Jokaisella oli omat komissionäärensä ja liiketuttavansa, joiden kanssa he toimivat ja joihin he luottivat. Suhteet ja verkostot siis sitoivat kauppiaita toimimaan tietyillä tavoilla. Eri osapuolten välisen luottamuksen merkitys korostui tässäkin yhteydessä.⁵⁴ Bladhin tulkinnan mukaan venäläisten kanssa asioineiden ulkomaalaisten kauppiaiden ei esimerkiksi kannattanut kuljettaa tuotteitaan Suomen kautta Venäjän markkinoille, sillä heillä ei ollut vastaavia kontakteja Suomessa.⁵⁵ Liikeverkostojen puuttuminen ja kauttakulkukauppaan liittyneet muut vaikeudet nostivat kustannuksia eikä Suomen tullitaksojen alhaisempi taso olisi tuottanut tällaisissa tapauksissa merkittävämpää hyötyä. Liikeverkostojen luominen uuteen maahan aiheutti omat kustannuksensa, joita virkamiehet eivät ottaneet huomioon mutta,

jotka kauppiat itse huomioivat niistä aiheutuneen vaivannäön ja kulujen takia.

Bladhin ohella muutkin talouselämän edustajat sivusivat liiketoiminnan harjoittamisesta aiheutuvia kustannuksia ja toivat esille seikkoja, joiden todennäköisesti arveltiin olevan tuntemattomia hallinnon edustajille. Lausunnoissa esitettiin laskelmia erilaisista kuluista ja esiteltiin esimerkiksi satama- ja vakuutusmaksuista sekä työntekijöiden palkkaamisesta koituvia menoja. Liiketoiminnan harjoittamisesta aiheutuvilla kustannuksilla perusteltiin valtion tukien ja tullietujen tarpeellisuutta tai tiettyjen menettelytapojen säilyttämistä ennallaan. Yleisellä tasolla voidaan todeta, että Ruotsin ajan säädökset tai tuolloin käytössä olleet menettelytavat haluttiin pitää edelleen voimassa, koska ne olivat osoittautuneet kauppiaiden kannalta tehokkaiksi – tai vastaavasti edullisiksi. Kauppiat esimerkiksi halusivat, että jatkossakin kaupunkien maistraatit ja meritullikamarit huolehtisivat tarvittavien asiakirjojen ja todistusten antamisesta. Myös ruotsalaisen rahan toivottiin säilyvän käytössä.⁵⁶

45. Esim. Ascholin, Donner, Malm ja Unonius, VSV 16 GG 1812 (KA). Tilanteesta tarkemmin esimerkiksi Alanen (1950) 80–101; Ahonen (2005) 75.

46. Asiaan kiinnitettiin huomioita muun muassa Donnerin sekä Wasastiernan ja Höckertin lausunnoissa, VSV 16 GG 1812 (KA). Ks. myös Aulis J. Alanen (1957) *Die Aussenbandel und die Schiffahrt Finnlands im 18. Jahrhundert*, Helsinki: Suomalainen Tiedeakatemia, 374–382; Müller (2004) 49–166.

47. Bladhin lisäksi esimerkiksi Donner, Malm, Unonius sekä Wasastierna ja Höckert esittivät kritiikkiä. Ks. kauppiaiden lausunnot, VSV 16 GG 1812 (KA).

48. Heikkinen (1994) 154.

49. Bladhin ja Donnerin lausunnot, VSV 16 GG 1812 (KA).

50. Donnerin ohella Wasastierna ja Höckert vetosivat ulkomaisiin esimerkkeihin. Kauppiaiden lausunnot, VSV 16 GG 1812 (KA).

51. Donnerin näkemys asiasta oli erityisen kärjistetty. Donnerin lausunto, VSV 16 GG 1812 (KA).

52. Wasastiernan ja Höckertin sekä Malmin lausunnot, VSV 16 GG 1812 (KA).

53. Muun muassa loviisalaiset ja helsinkiläiset kauppiat olivat tätä mieltä. Kauppiaiden lausunnot, VSV 16 GG 1812 (KA).

54. Ks. myös Jari Ojala & Vilma Luoma-aho (2008) ‘Stakeholder relations as social capital in early modern international trade’, *Business History* 50, 749–764.

55. Bladhin lausunto, VSV 16 GG 1812 (KA).

56. Esimerkiksi Donnerin, Malmin sekä Wasastiernan ja Höckertin lausunnot, VSV 16 GG 1812 (KA).

Yhteisen edun puolesta

Valtion edut tuotiin esille useissa eri yhteyksissä ja vaatimuksia perusteltiin yleensä ulkomaankaupan ja laivanvarustuksen taloudellisella merkityksellä. Kauppiaat korostivat erityisesti rahtipurjehduksen merkitystä Suomelle. Useat kauppahuoneet olivat harjoittaneet rahdin kuljetusta esimerkiksi eteläisen Euroopan satamien välillä ja saaneet siitä tuloja talviaikana, jolloin purjehtiminen pohjoisilla vesillä oli kirjaimellisestikin jäissä. Mahdollisuudet tuottoisaan ulkomaisen rahdin kuljetukseen suomalaisaluksilla haluttiin säilyttää ja sen tärkeyttä korostettiin toistuvasti.⁵⁷

Rahtikuljetusten ohella suolakauppaan liittyvät kysymykset nostettiin monissa lausunnoissa esille. Suomalaiset tapulikaupungit oli velvoitettu 1770-luvulla tuomaan maahan tietyt määrät suolaa ja pitämään siitä osan jatkuvasti varastossa.⁵⁸ Tämän seurauksena tapulikaupunkien kauppiaaskunta oli vaurastunut, sillä suolaa oli tuotu myös muiden kaupunkien tarpeisiin.⁵⁹ Kauppiaat halusivat säilyttää oikeutensa tuottavaan kauppaan, minkä lisäksi esitettiin, että suolan tulleja alennettaisiin ja viennin Venäjän Itämeren satamiin sallittaisiin.⁶⁰ Eräs painokkaasti omaa etuaan ajanut liikemies oli kauppaneuvos Donner, joka itsekin laajamittaisen suolakaupan harjoittajana vaati lausunnoissaan suolan tullien poistamista kokonaan.⁶¹

Korostaessaan omien elinkeinojensa taloudellista merkitystä kauppiaat pyrkivät oikeuttamaan vaatimukset argumenteilla, jotka olivat tietyllä tapaa isänmaallisia. Lausunnoissa viitattiin esimerkiksi kotiseudun (hembygd), isien maan (Fädernesland) tai Suomen asukkaiden yhteisiin etuihin. Venäjän ja sen hallitsijan mainittiin hyötyvän samalla.⁶² Kollektiiviset edut ja kauppiaiden omat edut kietoutuivat toistuvasti yhteen; omiin etuihin ei kuitenkaan suorasanaisesti viitattu vaan puhuttiin laajemmin esimerkiksi kauppiasluokan ja kauppaporvareiden tai kaupunkien eduista.

Muutamissa lausunnoissa kannettiin huolta myös muiden, vähemmän varakkaiden kansanosien tilanteesta. Esimerkiksi korkean tullitason todettiin olevan haitalli-

nen kauppiaiden vähävaraisten asiakkaiden tai yleisimminkin kuluttajien kannalta. Lisäksi lausunnoissa korostettiin kuinka talouden kehittyminen parantaisi työllisyyttä ja väestön elinolosuhteita.⁶³ Luonnollisesti suhtautuminen muiden ryhmien taloudelliseen toimintaan oli tiukkaa, mikä näkyi erityisesti talonpoikaispurjehduksen kohdalla. Talonpoikaispurjehduksen vastustamista perusteltiin nimenomaan talonpojille itselleen aiheutuvilla haitoilla.⁶⁴

Kauppiaiden omaksumien merkantilististen ajatusten mukaan kaupan ja merenkulun nähtiin tuottavan kansallista voittoa (national vinst) tai laajemmin yleistä hyvää (almänna bästa, allmänna välmågan, national välmåga).⁶⁵ Yhteisten etujen korostaminen oli olennainen osa lausunnoissa käytettyä kieltä, jonka avulla perusteltiin suuriruhtinaskunnan kaupallisten olojen kehittämistarpeita. Ymmärrettävästi kaupan ja laivanvarustuksen harjoittajat korostivat oman elinkeinonsa asemaa ja näkivät muut alat vähemmän tärkeinä.

Tätä kantaa tehosti vielä muutamien henkilöiden esittämä käsitys siitä kuinka suomalaiset olivat luonnonolosuhteiden takia kuin syntyneet merenkulkijakansaksi⁶⁶ ja kuinka suuriruhtinaskunta tarjosi oivalliset edellytykset ulkomaankaupan ja merenku-

57. Esim. Ascholin, Donner sekä Unonius ja Holmsten, VSV 16 GG 1812 (KA).

58. Alanen (1957) 244–276.

59. Möller (1970) 174–175. 1820–1830-luvuilla suomalaiskauppiaat kuljettivat suolaa myös Venäjän muihin Itämeren satamiin.

60. Suolan tärkeä merkitys suomalaiskauppiaille sai esimerkiksi Bladhin kirjoittamaan laajahkon selvityksen suolakaupasta omaan lausuntoonsa. Bladhin lausunto, VSV 16 GG 1812 (KA).

61. Donnerin lausunto, VSV 16 GG 1812 (KA). Donnerin kauppahuoneen liiketoimista esim. Möller (1970) 175. Kokkolalaiskauppiaat olivat muutoinkin huomattavia suolantuojia Krimin sotaan asti.

62. Donnerin, Malmin, Unoniuksen sekä vaasalais- ja helsinkiläiskauppiaiden lausunnot, VSV 16 GG 1812 (KA).

63. Esimerkiksi Donner ja Malm sekä helsinkiläiskauppiaat Borgströmin johdolla toivat nämä seikat esille. Kauppiaiden lausunnot, VSV 16 GG 1812 (KA).

64. Donnerin ja Hultmanin lausunnot, VSV 16 GG 1812 (KA). Ks. myös Heikkinen (1994) 134–135.

65. Erityisesti Malmin ja Donnerin lausunnot, VSV 16 GG 1812 (KA).

66. Vrt. Korhonen (1963) 245.

lun kehittämiseksi pitkän rannikon ja hyvien satamiensa ansiosta.

Karuissa pohjoisissa oloissa muilla aloilla ei – tarkoituksellisesti – nähty olevan mainittavan arvoista tulevaisuutta. Esimerkiksi teollisen tuotannon kehitysmahdollisuuksia haittasi alhainen väkiluku.⁶⁷ Kun Suomella ei nähty juuri vaihtoehtoja taloudelliseen kasvuun, omat vaatimukset oli helpompi oikeuttaa sekä esittää ulkomaankauppa ja sen edellytysten tukeminen suuriruhtinaskunnan ainoana kehittämisen arvoisena mahdollisuutena vaurastumiseen.

Komitean työn tulokset

Talouselämän edustajien lausunnoissa kietoutuivat yhteen erilaiset tavoitteet ja näkemykset talouden toiminnasta, minkä takia on haastavaa luoda yksiselitteistä kuvaa taloudellisten toimijoiden edunvalvontapyrkimyksistä. Etuoikeuksistaan kiinnipitävät talouselämän edustajat vaikuttivat ulospäin yhtenäiseltä ryhmältä, joka ajoi omia päämääriään yhdistämällä sujuvasti omat ja valtakunnan edut. Epävarmassa poliittisessa tilanteessa ryhmän sisäiset ristiriidat tai kilpailuasetelmat eivät kuitenkaan näkyvästi korostuneet vaan kannanotot muotoutuivat hyvinkin samansuuntaisiksi, vaikka todellisuudessa talouselämän edustajat olivat kilpailijoita keskenään. Lisäksi tilanteeseen toi oman lisänsä kaupunkien väliset kilpailuasetelmat.

Osallistuminen kauppa- ja tullikomitean työskentelyyn avasi talouselämän edustajille aitiopaikan poliittiselle areenalle. Komitea tarjosi heille tilaisuuden välittää keskuhallinnon edustajille ja hallitsijalle päätöksenteon tueksi olennaisiksi katsottuja tietoja ja Suomen tilanteesta. Lisäksi talouselämän edustajien tarkoituksena oli selvästikin täydentää hallinnon edustajien tietämystä uusilla yksityiskohdilla.

Tiedon merkitystä korostaa myös se, että lausunnoissa esimerkiksi verrattiin eri yhteyksissä sen hetkistä tilannetta Ruotsin valtan aikaan ja tuotiin esille kuinka Ruotsin kuningas ja muut hallinnon edustajat olivat olleet tietoisia Suomen taloudellisista oloista ja kuinka tätä tietämystä oli käytetty suomalaisten kannalta edullisella tavalla. Lau-

sunnoissa esitettyjen tietojen painoarvoa pyrittiin lisäämään toteamalla niiden olevan omiin henkilökohtaisiin kokemuksiin perustuvia ensikäden tietoja tai käytännön toimintaan pohjaavia havaintoja. Päätöksentekijöille välitettiin luonnollisesti sellaista tietoa, joka tarkoituksellisesti tuki talouselämän päämääriä. Yksityiskohtaisen tiedon avulla pyrittiin vaikuttamaan ja vakuuttamaan sekä saamaan hallinnon edustajat lausunnoissa esitettyjen argumenttien puolelle.

Komitean mietintö valmistui 1.2.1812 ja hallituskonseljin talousosasto käsitteli asiaa pian tämän jälkeen.⁶⁸ Tiivistäen voidaan todeta, että talouselämän edustajien käyttämät argumentit osoittautuivat toimiviksi, sillä heidän näkemyksensä otettiin huomioon konseljin muotoilemassa ehdotuksessa kauppamanifestiksi. Siinä puolustettiin täysvapautta ja tuoteplakaattia mutta vastustettiin Venäjän raha-asiaiministerin ehdottamia lisätullimaksuja.

Monivaiheisen käsittelyn jälkeen hallitsija vahvisti Suomelle kauppamanifestin ja ensimmäisen oman tullitaksan. Kesäkuun alussa 1812 voimaan tullut asetus turvasi ulkomaankaupan ja laivanvarustuksen harjoittajien edut, sillä Ruotsin-aikainen talouslainsäädäntö jäi voimaan.⁶⁹ Tuoteplakaatin määräykset uudistettiin, vaikka Venäjällä ei ollutkaan omaa purjehdussääntöä. Asetuksessa määrättiin, että ulkomaalaiset alukset joutuivat maksamaan kotimaisia aluksia korkeampia tuonti- ja vientitullia. Toisin sa-

67. Sekä von Haartmanin ja Gadolinin näkemykset erosivat kauppiaskunnan näkemyksistä. Molemmat kirjoittivat itsenäisesti omat lausunnot, joissa korostettiin myös maatalouden merkitystä. G. E. von Haartmanin ja G. Gadolinin lausunnot, VSV 16 GG 1812 (KA). Ks. myös Lindström (1905) 134–135. Komitean virkamiesten näkemys oli linjassa hallituskonseljin maatalousmyönteisen linjauksen kanssa. Ks. Timo Myllyntaus (1980) 'Suomen talouspolitiikka ja valtiontalous 1809–1860', teoksessa Eino Jutikkala, Yrjö Kaukiainen, Sven-Erik Åström *Suomen taloushistoria 1. Agraarinen Suomi*, Helsinki: Tammi, 335.

68. Hallituskonseljin talousosaston mikrofilmatut pöytäkirjat 6–7.2.1812 (JyMa).

69. Hans Kejsler. Maj:ts Förordning, angående Finlands handel 20.3./1.4.1812, *Samling af Placater, Förordningar, Manifest och Påbud, samt Andre Allmänna Handlingar I* (1812), Åbo: J. C. Frenckell & Son, 287–295.

noen varmistamalla kotimaisten alusten edut ulkomaisiin kilpailijoihin nähden taatiin, ettei uusi poliittinen tilanne heikentänyt suomalaiskauppiaiden ja -varustajien kilpailukykyä.⁷⁰ Tulevan kehityksen kannalta oli myös merkityksellistä, että Suomesta muodostui oma tullialue vuoden 1812 järjestelyjen perusteella.⁷¹

Kauppa- ja tullikomitea oli talouselämän kannalta merkittävä tilaisuus edunvalvontaan, sillä autonomian ajan alussa talouselämän edustajille tarjoutui harvakseltaan vastaavanlaisia mahdollisuuksia osallistua komiteajärjestelmän puitteissa poliittiseen päätöksentekoon. Tilanne alkoi muuttua Aleksanteri II:n valtaannousun myötä, kun tilapäisten komiteoiden määrä kasvoi ja niiden tehtävien painopiste muuttui. Komiteoiden painoarvo lisääntyi, kun valtiolliset reformit, jotka aukaisivat tietä taloudellisille ja yhteiskunnallisille uudistuksille 1860- ja 1870-luvulla, valmisteltiin suurelta osin komiteoissa. Tällöin pyrittiin todennäköisesti tietoisesti sitouttamaan uudistusten valmistelutyöhön hallinnon ulkopuolista

asiantuntemusta tai intressejä.⁷² Hyvänä esimerkkinä tästä suuntauksesta ovat teollisuus- ja vuorikomiteat, jotka asetettiin Aleksanteri II:n esitettyä senaatille Suomen taloudellisten olojen kehittämiseen tähtäävä uudistusohjelma vuonna 1856. Näihin komiteoihin kutsuttiin jäseniksi taloudellista eliittiä tai sitä lähellä olevia henkilöitä.⁷³

Komiteoiden asema valtionhallinnossa vakinaistui vasta itsenäistymisen jälkeen ja samalla niiden määrä kasvoi entisestään. Komiteajärjestelmän vakiintuminen ja komiteatyöskentelyn yleistyminen legitimoivat yksityisen sektorin edustajien aseman poliittisina toimijoina.⁷⁴ Pohja talouselämän poliittiselle osallistumiselle ja toiminnalle oli kuitenkin luotu jo aikaisemmin. ■

70. Tarkemmin asetuksesta Lindström (1905) 140–147; Joustela (1963) 39–40; Heikkinen (1994) 155–156; Kaukiainen (2008) 188.

71. Heikkinen (1994) 156.

72. Tuori (1983) 195–201, 217–218.

73. Rauhala (1915) 351–354; Laine (1950) 201–202; Kekkonen (1987) 44–54.

74. Tuori (1983) 219–252; Lamberg (1999) 23.